

İşgal, İnkâr ve İnşa: Arkeolojinin Siyonist Tezahürleri

Özet

İsrail'in gerçekleştirdiği işgal, sadece fiili olarak askerlerin veya yerleşimci işgalcilerin Filistin topraklarını gasp etmelerinden ibaret değildir. İşgal ve inkâr politikası birçok alanda yürütülmüş ve bunun üzerinden Yahudi ulusu ve İsrail toprağı fikri inşa edilmiştir. Bu politikanın en önemli araçlarından biri arkeoloji olmuştur. İngiliz ve Amerikalılardan devraldıkları arkeoloji mirasını ideolojik perspektifle daha katı bir aygıtla dönüştüren İsrail, varlık sebebini ve işgal siyasetini arkeoloji üzerinden temellendirmiştir. Bu bağlamda dünyanın farklı yerlerinden Filistin'e göç ettirilen Yahudi toplumundan bir ulus inşa etmek için birçok mit üretilmiştir. Bu mitlerden ilki Filistin toprağının aslında İsrail toprağı olduğu ve Tanrı tarafından İsrail için saklandığı şeklindeki iddiadır. Diğer önemli bir mit ise antik dönemdeki Bar Kohba, Makabi ve Masada gibi olaylardan kahramanlık hikâyeleri devşirilerek modern Yahudi toplumu ile antik dönemde yaşayan Yahudiler arasında kesintisiz bir ilişki kurma çabasıdır. Her iki durumun gerçekleşmesinde arkeoloji büyük bir rol üstlenmiştir. Tevrat'taki anlatıları merkeze alan ve arkeolojiyi buradaki bilgileri kanıtlama aracı olarak gören siyonist yaklaşım, arkeolojik verileri manipüle ederek aslında tarihi tahrif etmiştir. Filistin kültürel mirasını yok sayarak Filistin coğrafyasını ve geçmişini İbranileştiren bu anlayış birçok açıdan eleştirilmiştir. Filistin'de gerçekleşen işgal politikalarının son bulması ancak çok boyutlu direniş mekanizmalarının işletilmesiyle mümkün olacaktır. Bu yüzden Filistin'in geçmişi üzerinden gerçekleşen arkeolojik sömürünün yine aynı yolla gerçeğe ve özgürlüğe kavuşturulması büyük önem arz etmektedir.

Doç. Dr. Bilal Toprak

Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi

Giriş

Bu çalışmada siyonist devletin kuruluşunda ve sonraki işgal politikalarında arkeolojinin rolü ele alınacaktır. 19. yüzyılda modern bir bilim olarak ortaya çıkan arkeoloji, gelişimini büyük ölçüde ideolojiler ile kurduğu ilişkilere ve bu sayede devletlerden sağladığı finans kaynaklarına borçludur. Bu dönemde özellikle ulus devletler arkeolojik verileri kullanarak buldukları toprakların kendilerine ait olduğunu ve uzun süredir burada yaşadıklarını ispatlama yoluna gitmişlerdir. Bu bağlamda milliyetçi ve sömürgeci bir görünüm arz eden siyonizm de arkeolojiyi ideolojik bir aygıt olarak kullanmıştır. Ancak siyonizmi diğer ulus devlet pratiklerinden ayıran en önemli özellik yaklaşık iki bin yıldır yaşamadıkları bir coğrafyayı vatan ilan etmeleridir. Bunu yaparken de Filistin coğrafyasının tarihini ve topografyasını inkâr ederek yeni bir anlatı kurgulamışlardır.

Osmanlı Devleti'nin zayıflamaya başladığı ve Batılı devletlerin sömürgeleştirme yarışına girdikleri dönemde İslam'ın ortaya çıkıp genişlediği coğrafya âdeta

bir arkeoloji laboratuvarı ve sömürge alanı olarak görülmüştür. Bunun yanında Filistin ve çevresi sadece bir sömürge olarak düşünülmemiş Yahudi-Hıristiyan geçmişe atfen dini açıdan da önemli bir coğrafya olarak belirlemiştir. Ayrıca Mezopotamya, Mısır ve Suriye-Filistin bölgesi bir yandan uygarlığın ortaya çıktığı yer olarak düşünülüş ve bu yolla Avrupa ile fiziksel bir bağ oluşturulmuştur.¹ Diğer yandan Kitab-ı Mukaddes'te bahse konu olan şehirleri barındırması açısından bu bölge dikkat çekmiştir. Napolyon'dan itibaren savaşlara giderken orduyla beraber oryantalistleri de götürülen Batılı devletler, Osmanlı hâkimiyetindeki İslam topraklarını sömürgeleştirme faaliyetlerinin yanı sıra toprağın altında yer alan geçmişine de ilgi duymuşlardır. Bu ilginin temelde iki sebebi bulunmaktadır. Bunlardan ilki uygarlığın sahibi olarak Mezopotamya uygarlıklarının kökenini tespit etmek ve söz konusu uygarlığın hangi yollarla Avrupa'ya geçtiğini bulmak² diğeri ise Kitab-ı Mukaddes'te adı geçen önemli yerleri keşfetmektir.

Kitab-ı Mukaddes Arkeolojisi

Irak ve Suriye-Filistin coğrafyasında yapılan çalışmalar Avrupa'da büyük bir heyecan uyandırmıştır. Haritalar ve görsellerle desteklenen yayınlar sayesinde Kitab-ı Mukaddes coğrafyası görünür kılınmıştır. Bölgede gerçekleşen kazılardan elde edilen eserler çeşitli yollarla Avrupa'ya kaçırılmış, günümüzde prestijli kurumlar arasında yer alan British, Louvre ve Berlin gibi müzelerin imtiyazının varlık sebebini oluşturmuştur.³ Bu kazıların çoğunlukla Osmanlı hükümetinden ve yerel idarecilerin bilgisi olmadan gizlice yapıldığı söylenebilir. Kazıları gerçekleştiren önemli isimlerden biri olan Henry

Layard (1817-1894) Ninova kazılarında açığa çıkardığı arkeolojik eserleri Londra'ya kaçırması ve bölgeye dair bilgiler paylaştığı *Ninova Kalıntıları* isimli eseri⁴ Avrupa'da Doğu'ya yönelik büyük bir merak ve heyecan uyandırmıştır. Ninova'nın kâşifi olarak ilân edilen Layard'a Oxford Üniversitesi tarafından fahri doktora verilmiş ve Osmanlı Devleti'nde Britanya büyükelçisi olarak görevlendirilmiştir.⁵ Büyük bir keşif hikâyesi olarak sunulan bu anlatının iddia ettiğinin aksine Ninova'nın lokasyonunun ve tarihsel öneminin bölgede yaşayan halk tarafından bilindiği anlaşılmaktadır.⁶ Üstelik 10. yüzyıldan itiba-

ren Müslüman tarihçi ve coğrafyacıların eserlerinde Ninova'nın ele alındığı görülmektedir.⁷ Kuşkusuz bu durum Layard ile sınırlı kalmamış, Emile Botta (1802-1870) ve Heinrich Schielmann (1822-1890) gibi birçok isim de Batı'da kâşif ve kahraman ilan edilmiştir. Arkeolog olmanın yanı sıra çoğunlukla casusluk gibi roller de üstlenen söz konusu isimlerin eserlerinde bölge insanını aşağılayıcı bir şekilde ele almaları dikkat çekicidir.⁸ Tüm bunlar toprağın üstüyle beraber aslında altının da işgal edildiğini bizlere haber vermektedir.

Filistin coğrafyasına özel bir ilgi gösteren ABD'li ve Avrupalı arkeologlar burada kutsal metinlerinde geçen yer isimleriyle ilgili çalışmalar yürütmüşlerdir. Böylece 1852'de ABD'den Filistin'e gelen Edward Robinson ve Eli Smith'in yaptıkları kazılar Kitab-ı Mukaddes Arkeolojisinin başlangıcı olarak kabul edilir.⁹ 1865 yılında Londra merkezli kurulan kısa adı PEF olan Filistin Araştırma Fonu (Palestine Exploration Fund), haritalandırma çalışmalarını ve arkeolojik kazıları hızlandırmıştır. Arabistanlı Lawrence (Thomas Lawrence) gibi casusluk kimliğiyle de bilinen araştırmacılar, PEF bünyesinde hazırladıkları haritalar sayesinde hem İngilizler'in bölgeyi sömürgeleştirmesine zemin hazırlamışlar hem de siyonist devlete giden süreci başlatmışlardır.¹⁰

Filistin'in İngilizlerin eline geçmesinden sonra arkeolojik kazılar ivme kazanmış ve bu hususta özellikle William Albright (1891-1971)'in çalışmaları oldukça dikkat çekmiştir. Şili'de misyoner Metodist bir papazın oğlu olarak dünyaya gelen

Albright antik dönem dillerinde uzmanlaşmış ve Filistin bölgesine gelerek burada kazılar yönetmiştir. Kitab-ı Mukaddes Arkeolojisinin babası olarak kabul edilen Albright, bu alanın bilimsel ve sistematik bir disipline evrilmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Kitab-ı Mukaddes'e tüm kalbiyle inanan ve onda geçen olayları tarihsel birer gerçeklik olarak kabul eden Albright, Yahudi kutsal metni olan Tanah'ın Yeşu kitabının gerçekten yaşandığını ve Yahudilerin Yeşu'nun önderliğinde büyük bir zafer kazanarak Filistin topraklarını fethettiğini öne sürmüştür. Filistin tarihini sadece Kitab-ı Mukaddes anlatıları üzerinden inşa eden Albright arkeolojik verileri de bu doğrultuda değerlendirmiş ve Filistin'in geçmişini bir bütün olarak Yahudi ulusunun tarihi şeklinde sunmuştur. Albright'ın dikkat çekici yaklaşımlarından biri de Yeşu Kitabı'ndan hareketle temellendirdiği yerleşimci toplumların özelliklerini arkeoloji üzerinden tanımlama uğraşısıdır. Albright burada Yeşu'da geçen şiddet ve kutsal toprakların sahibi olarak sunulan anlatıyı merkeze alır ve bir bakıma bu toprakların askeri işgal yoluyla ele geçirilebileceğini savunur.¹¹ Albright ayrıca önemli bir tecrübe olarak Amerikan sömürgeci yerleşimini bir model sunar. Yerleşimci toplumların iki özelliği olduğunu belirten Albright'a göre bunlar savaşla gerçekleşen yerleşim ve etnik saflıktır. Bu durum ileride İsrail'in ilk başbakanı olan David Ben-Gurion'un işgal ve etnik temizlik politikalarında belirleyici bir unsur olarak karşımıza çıkacaktır.

İsrail Arkeolojisi: Şanlı Bir Geçmiş İnşa Çabası

İngiliz mandası döneminde Kitab-ı Mukaddes Arkeolojisi bünyesinde yapılan çalışmalarla Filistin coğrafyası ve çevresi, Yahudi kutsal metinlerinden mülhem kut-

sal toprak olarak görülmüş ve tüm veriler bu çerçevede yorumlanmıştır. İngilizlerin bölgeyi Yahudilere bırakarak terk etmesinin ardından arkeolojik çalışmalar yeni

bir boyut kazanmıştır. İngilizler yıllardır haritacılık, topoğrafya, coğrafya ve arkeoloji ile ilgili elde ettikleri verileri ve eserleri İsrail'e miras olarak bırakmışlardır. Bu durum aslında Filistin Arkeolojisinin neden gelişmediğini bunun aksine İsrail Arkeolojisinin hangi sebeplerden ötürü çalışmalarda ivme kazandığını açıklamaktadır. Arkeolojinin etkisinin farkında olan siyonist teorisyen ve liderler İsrail Devleti'nin kurulmasıyla beraber arkeolojik çalışmalara ağırlık vermişlerdir. Çünkü arkeoloji başta Avrupa olmak üzere dünyanın dört bir yanından Filistin topraklarına getirilen Yahudilerin, yaklaşık iki asırdır yaşamadıkları bir toprakla bağ kurmalarını sağlayacak önemli bir unsur olarak görülmüştür.

Siyonist tarih anlayışı âdeta mitlerle donatılmış bir anlatı sunmaktadır.¹² Toprağın altında Yahudi mirasının yer aldığı Evanjelistler tarafından sıklıkla ifade edilmiş ve bu durum Avrupa'da hem Hıristiyanlar arasında hem de Yahudi toplumu açısından bir merak uyandırmıştı. Filistin'e gerçekleşen göçler neticesinde bölgeye yerleştirilen Yahudilerin toprakla bir ilişki kurabilmesi burayı bir vatan toprağı olarak görmeleri ve dolayısıyla burayı sahiplenmeleri için siyonistler özellikle toprak ile ilgili üç yöntemi çok açık bir şekilde uygulamışlardır.¹³ Bunlardan ilki, toprağı tarım yoluyla işlemek sahiplenmektir. Siyonist yönetim Yahudi toplumunu tarıma teşvik etmiştir. Nitekim günümüzde de İsrail bu alandaki önemli ülkeler arasındadır. İkinci metot olan haritalandırma çalışmaları 19. yüzyılda İngilizlerin eliyle PEF aracılığıyla sürdürülmüş ve siyonist devlet kurulduktan sonra da bu çalışmalar devam etmiştir. Haritalandırmalar yapılırken yüzyıllardır kullanılan Arapça isimler yerine İbranice isimler verilmiştir. İsrail'in ilk başbakanı olan David Ben-Gu-

riyon'un tarafından görevlendirilen dokuz kişilik Negev İsimlendirme Komitesi'nin çalışmaları bu noktada coğrafyanın nasıl İbranileştirildiğini göstermesi açısından önemlidir. Akabe Körfezi'nden iç bölgelere uzanan ve Sina'yı içine alan coğrafya baştan başa isimlendirilmiştir. İsimlendirme yapılırken Arapça isimler yerine çoğunlukla Yahudi kutsal metni olan Tanah'ta geçen veya orada geçen isimleri çağrıştıran sözcükler tercih edilmiştir.¹⁴ Bu yolla göçlerle bölgeye getirilen işgalci yerleşimcilerin toprak ile bir ünsiyet kurmaları sağlanmaya çalışılmıştır.

Toprak ile bağ kurmanın üçüncü ve belki de en önemli yöntemi arkeolojik kazıların sürdürülmesidir. Çok boyutlu etkiler meydana getiren arkeolojik kazıların en önemli yönü, modern dönem Yahudi toplumu ile antik dönemdeki İsrailoğulları arasında bir bağ inşa etmesidir. Modern dönemdeki Yahudiler kutsal kitaplarında bölgedeki kimi yerleşim yerlerinin, şehir ve dağ isimlerini yıllardır okumaktaydı. Ancak görünür olan ve dokunulabilen arkeolojik bir buluntunun çok daha büyük bir etki bıraktığı muhakkaktır. Bu hususta Ağlama/Batı Duvarı, Süleyman Mabe-diyle tarihsel bir ilişkisi kurulamamasına rağmen Yahudiler üzerinde büyük bir etkisi olması açısından önemli bir örnektir. Bu yolla maddi kültür, tarihi yani geçmişini görünür kılmaktadır.

Filistin toprağının boş olduğu ve orasının âdeta Tanrı tarafından seçilmiş halkı için özel olarak saklandığı düşüncesi siyonistlerce sıklıkla dillendirilmiştir. Böylece kutsal metinlerden bildikleri bu toprakların, atalarının ve peygamberlerinin hatıralarıyla dolu olduğu fikri işlenmiştir. Bu coğrafyanın herhangi bir yerinde her an onlara dair bir eser veya kalıntıyla karşılaşabilirsiniz düşüncesi sürekli canlı

tutulmuştur. 1956'da İsrail Sina'yı işgal ettiğinde Ben-Gurion'un askerlere gönderdiği telgraf bu açıdan dikkat çekicidir: *"Musa'nın ve İsrailoğullarının kadim ezgisini yeniden terennüm edebiliriz. Üç bin yıl önce Eylat'ı ilk İsrail limanı yapmış olan kral Süleyman'la siz yeniden bağ kurduz."*¹⁵ Arkeolojiyi bir araç olarak kullanan siyonist devlet, kazı çalışmalarında hem mekân açısından ve hem de zaman açısından seçmeci bir tavır takınmıştır. Kazı çalışmalarında özellikle Kudüs çevresine, Yahudi mahallelerine ve Yahudi ulusu açısından mitsel hikâyelerin üretilebileceği Hazor, Megiddo ve Masada gibi bölgelere yoğunlaşmışlardır. İsraili arkeologlar tarihsel olarak da daha çok birinci ve ikinci mabet dönemlerindeki savaşırlara odaklanmışlardır.

İsrail, ilk kazısını Bar Kohba isyanının (MÖ 132-135) gerçekleştiği sanılan bölgede gerçekleştirilmiş ve kazı neticesinde Simon Bar Kohba'ya ait olduğu düşünülen kemikler askeri törenle toprağa gömülmüştür. Benzer şekilde MÖ167-158'de Yunanlılara karşı yapılan Makkabi isyanının gerçekleştiği düşünülen Modiin şehri bir ziyaret mekânına dönüşmüştür. Tarihten şanlı direniş destanları üretmeye dair diğer önemli bir örnek de Masada kazılarıdır. Yahudi tarihçi Josephus'un anlatısına göre 70 yılında Kudüs Roma tarafından alındığında 960 Yahudi, Roma-

Geçmiş İnkâr ve Etnik Temizlik

İsrail arkeolojisi bir yandan mitik "şanlı bir millet tarihi" inşa ederken bir yandan da Filistin topraklarının altını ve üstünü işgal etmek suretiyle toprağı İbranileştirmeye çalışmıştır. Bu yönüyle bakıldığında siyonistler sadece Filistinliler özelinde Müslümanların ve diğer unsurların bölgedeki mevcut varlıklarını yok saymakla kalmamış onların daha önceki varlıklarını

lı askerlere teslim olmaksızın kendilerini Masada kalesine kapatmış ve dramatik bir şekilde intihar etmişlerdir. 1923 yılında Josephus'un *Yahudi Savaşları* isimli eseri İbraniceye çevrilmiş ve bu milliyetçilik düşüncesi etkisiyle büyük bir heyecan oluşturmuştur. Josephus dışında hiçbir tarihi kaynağa geçmeyen bu anlatı merkeze alınarak 1963-1965 yıllarında Masada kalesinde bazı kazılar yapılmıştır. Bu kazıyı, İsrail ordusunda üst düzey görev yapmış eski bir asker olan Yigeal Yadin yönetmiştir. Kazının temel amacı Josephus'un anlatısını destekleyecek sonuçlar elde etmektir. Yadin arkeolojik verileri manipüle ederek Masada'da bir kahramanlık miti oluşturmuştur. Hatta İsrail askerleri tarafından bir marş formatına çevrilen "Masada bir daha asla düşmeyecek" ifadesi¹⁶ bir bakıma geçmişte nasıl Romalılara karşı onurlu bir direniş sergilediysek bugün de çevremizdeki Müslümanlara karşı da direniriz mesajını vermektedir. Ancak sonraki çalışmalar Yadin'in iddiasının doğru olmadığını bulan az sayıdaki mezarın muhtemelen Romalılara ait olduğu ve intihar izine rastlanmadığını göstermiştir. Haddizatında sürgün dönemindeki toprağından edilen ve gettolarda yaşamaya zorlanan pasif Yahudi imajı yerine direnen, savaşan ve muzaffer olan Yahudi imajını destekleyen siyonist tarih anlatısı arkeoloji ile güçlendirilmeye çalışılmıştır.

da tehdit etmiştir. Kazılarda Osmanlı'ya ve önceki İslami dönemlere ait eserler görmezden gelinmiştir. Antik döneme ait olan kalıntılar ise antik İsrail ile ilişkilendirilmiştir. Bu yönüyle aslında hatırlamanın aynı zamanda bir unutturmayı da içerdiği dolayısıyla Yahudi geçmiş ile bağ kurulmaya çalışılırken Filistin'in hafızasının da inkâr edildiği söylenebilir. Bu inkâr bera-

berinde Filistin toprağına sadece Yahudi millete ait olduğu düşüncesini kültürel miras alanında da pekiştirmiş ve farklı bir etnik temizliğe yönlendirmiştir. Yani Filistin'deki Müslüman varlığının bir bütün olarak ve tüm zamanları kapsayacak şekilde bir inkârın planlandığı görülmektedir.

Arkeolojinin bir işgal ve sömürge aracı olarak kullanılmasının ilginç bir örneği de sit alanı olduğu gerekçesiyle toprağın mülksüzleştirilmesidir. Öncelikle sit alanı olduğu iddia edilen bir tepenin etrafı çitlerle çevrilmekte ve bölge boşaltılarak sözde güvenlik için araziye silahlı bir bekçi ailesi yerleştirilmektedir. Arkeolojik kazı yapıldığına dair emarelerin bulunmadığı bu arazi günden güne ailesi genişleyen ve zamanla on binleri aşan hatta yüzbinlere varan Yahudi yerleşimlerini doğurmaktadır. Bu örnek de nadir görülen arkeolojik kullanım alanlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hafızayı yok etmenin önemli araçlarından biri de zorla boşaltılan yerleşim yerlerinin yıkılıp üzerine parkların ve barajların yapılmasıyla topoğrafyanın değiştirilmesidir. Yahudi Ulusal Fonu tarafından yapılan Biry Ormanı, yıkılan altı tane Filistin köyünün enkazı üzerine kurulurken

Şimdiyi, Kutsal Metnin Tarihiyle Okumak

Sömürgeci ve milliyetçi bir karaktere sahip olan siyonizmin tarih ve kutsal kitap anlayışının geleneksel Yahudi anlayışından daha çok Evanjelik Hıristiyan düşüncesinden beslendiği söylenebilir. İsrail'in siyasetine yön veren siyonist düşüncesinin kurucu teorisyenlerinin dindar olmak bir yana tanrı ve kutsal kitap konusunda geleneksel Yahudi inançlarına uymayan düşüncelerine rağmen Yahudi kutsal metnindeki kimi bölümlere gösterdikle-

Ramat Menaşe Parkı ise 10 tane Filistin köyü üzerine kurulmuştur. Bu park ormanlarla ortaya konulan peyzajla beraber köyler tümüyle yeryüzünden silinirken bir yandan da Avrupa'dan getirilen Aşkenaz Yahudilerinin kendilerini tıpkı Doğu Avrupa'da hissetmeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Yine bu amaçla oluşturulan Şehitler Ormanı'na altı milyon ağaç dikilmiş ve bu ağaçlar Holokost'ta katledilen altı milyon Yahudi ile özdeşleştirilmiştir. Çarpıcı diğer bir örnek ise İsrail Soykırım Müzesi'nin 1948 yılında yeryüzünden silinen ve sembolik bir anlama kavuşan bir Filistin köyü olan Deyr Yasin yakınlarında olmasıdır.¹⁷ Bünyesinde birçok benzer hikâyeler barındıran bu yapılar zalim ile mazlumlar arasındaki değişkenliği ve açıklanması zor olan birçok paradoksu da barındırmaktadır. Diğer yandan Filistinliler özellikle 1948'de gerçekleştirilen etnik temizlik süreci olarak bilinen Nekbe döneminde yakılan, yıkılan ve âdeta haritadan silinen¹⁸ köyleriyle ilgili anıları canlı tutarak ve bunları kayıt altına almaktadırlar. Beraberlerinde götördükleri evlerinin anahtarlarıyla sembolleşen bu direniş günümüzdeki Filistinlilerin yaşadığı farklı bölgelerde ve mülteci kamplarında farklı şekillerde yaşamaya devam etmektedir.

rak işgal ve şiddet politikalarına teopolitik zemin oluşturmaya çalışmıştır.¹⁹ Bu yolla geçmişte nasıl Yeşu burayı silahlı mücadeleyle aldıysa ve yerlileri yerinden ederek etnik temizlik gerçekleştirdiyse bugün de Yahudi toplumu bunu yapmaktadır.²⁰ Dolayısıyla bunu yapan her siyonist asker ya da işgalci yerleşimci aynı zamanda atalarının eylemini gerçekleştirmek suretiyle onlarla bütünleşmektedir. Albright'ten Yadin'e uzanan arkeolojik uygulamalar bu düşünceleri gerçekleştirmek üzere yapılmıştır. Tabi bu zihnin arka planında Amerikan yerleşimci sömürgeci anlayışla Yeşu kitabındaki anlatının mezcedilerek din üzerinden sömürgeleştirmeye meşruiyet kazandırma çabası bulunmaktadır.

Sonuç

Milliyetçi ve emperyalist bir hareket olarak ortaya çıkan siyonizm, Yahudilerin büyük çoğunluğu tarafından sahte bir mesihçi hareket olarak görülmüş ve şüpheyle yaklaşmıştır. Ancak zamanla büyük bir güce dönüşen siyonizm, farklı dil ve kültüre sahip birçok Yahudi'den bir ulus yaratmayı başarmıştır. Bunu geçmişte dair kahramanlık mitleri üreterek gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu doğrultuda antik dönem Yahudileri ile modern dönem Yahudileri arasında kesintisiz bir bağ olduğunu ispatlamaya çalışmıştır. Ayrıca ulus devletlerin olmazsa olmazı olarak kabul edilen toprak düşüncesini de vadedilmiş topraklar miti üzerinden gerçekleştirmiştir. Tüm bu iddiaların gerçekleştirilmesi için arkeolojiye kilit bir rol yüklenmiş ve İsraili arkeologlar çalışmalarını bu hususta sürdürmüşlerdir. Böylece bölgedeki Arap ve Müslüman geçmiş yok sayılarak tüm veriler antik dönemdeki İsrail ile açıklanmış ve böylece modern

Kültürel mirasın inkârı ve gaspı ile ilgili önemli olaylardan biri de Kudüs'te bulunan Filistin Arkeoloji Müzesi'nin hikâyesidir. İlk olarak Filistin kültürel mirasına sahip çıkmak ve Kitab-ı Mukaddes arkeolojisi üzerinden sürdürülen anlatının önünü kesmek için 1901'de Osmanlı tarafından Müze-i Hümayun kurulmuştur. İngilizlerin işgalinden sonra müze koleksiyonu, kurulan Filistin Arkeoloji Müzesi'ne taşınmıştır. Nihâyetinde 1967'de İsrail'in bölgeyi işgaliyle beraber müzenin ismi Rockefeller Arkeoloji Müzesi olarak değiştirilmiş ve Filistin mirası yok sayılmıştır.²¹ Önemli birçok eser uluslararası hukuk hiçe sayılarak başka müzelere aktarılmıştır.

İsrail'e meşru bir zemin oluşturulmaya çalışılmıştır.

Çok yönlü olan işgalden kurtuluşu sağlayacak olan direniş stratejilerinin de çok boyutlu olması gerekmektedir. Filistin'de özellikle 1993 Oslo görüşmelerinden sonra üniversitelerde arkeoloji ve kültürel miras ile ilgili bölümlere yer vermeye başlanmıştır. 1994 yılından itibaren Eski Eserler Dairesi 400'ün üzerinde kurtarma kazı gerçekleştirmiş ve İslami döneme ağırlık vermiştir. Ayrıca Batı Şeria, Gazze ve Nablus gibi kentlerde işgalci güçlerin kültürel mirasa verdikleri zararları tespit ederek kayda geçirmişlerdir. Böylece toprağın altında gerçekleşen işgal, arkeolojik çalışmalarla çürütülmekte ve Filistin toprağının mülksüzleştirilerek İbranileştirilmesini öngören mit anlamını yitirmeye yüz tutmaktadır. Bu durum kültürel cep hede önemli bir direniş ve hakkı teslim stratejisi olarak önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Bahrani, Zainab. "Mezopotamya'nın Keşfinin Anlatılmamış Hikayesi". *Geçmişe Hücum: Osmanlı İmparatorluğu'nda Arkeolojinin Öyküsü, 1753-1914*. ed. Zainab Bahrani vd. İstanbul: Salt, 2011, 125-155.
- Belâzürî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Yahya b. Câbir. *Fütûhu'l-Büldân*. Beyrut: Dâru'l-Mektebeti'l-Hilâl, 1988.
- Benvenisti, Meron. *Sacred Landscape: The Buried History of the Holy Land since 1948*. çev. Maxine Kaufman-Lacusta. Berkeley: University of California Press, 2000.
- Cline, Eric H. *Biblical Archaeology: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2009.
- El-Haj, Nadia Abu. *Facts on the Ground: Archaeological Practice and Territorial Self-Fashioning in Israeli Society*. Chicago: The University of Chicago Press, 2001.
- Khalidi, Walid, ed. *All That Remains: The Palestinian Villages Occupied and Depopulated by Israel in 1948*. Washington: Institute for Palestine Studies, 2006.
- Kurat, Yuluğ Tekin. *Henry Layard'ın İstanbul Elçiliği 1877-1880*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1968.
- Layard, Austen Henry. *Ninova ve Kalıntıları*. Çev. Zafer Avşar. İstanbul: Avesta Yayınları, 2000.
- Olgun, Hakan. "Modern İsrail'in Millî Kimlik Kaynağı Olarak Josephus'un 'Masada' Anlatısı". *Milî ve Nihal* 10/1 (2014), 7-39.
- Pappé, Ilan. *İsrail Hakkında On Mit*. çev. S. Erdem Türközü. Ankara: Nika Yayınevi, 2018.
- Piterberg, Gabriel. *Siyonizmin Dönüşleri: Mitler, Siyaset ve İsrail'de Araştırmacılık*. çev. Aysun Babacan. İstanbul: İthaki Yayınları, 2015.
- Sand, Şlomo. *Yahudi Halkı Nasıl İcat Edildi?*. çev. Işık Ergüden. İstanbul: Doğan Kitap, 2011.
- Schliemann, Heinrich. *Kahramanlar Çağının İzinde: Heinrich Schliemann ve Troya Kazıları*. çev. Hulki Demirel. İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.
- Shapira, Anita. "Ben-Gurion and the Bible: The Forging of an Historical Narrative?". *Middle Eastern Studies* 33/4 (1997), 645-674.
- Silberman, Neil Asher. "Vaat Edilmiş Topraklar ve Seçilmiş Halklar: Arkeolojik Anlatının Politika ve Poetikası". Çev. Ayşe Boren. *Arkeoloji: Tarihin ve Kültürün Yapılandırılması*. ed. Ayşe Boren. İstanbul: İletişim Yayınları, 2019.
- Şener, Oğuzhan. *Filistin'de Sömürgeciliğin Arkeolojik Boyutu: Filistin Araştırma Fonu'nun Kuruluşu ve Siyonizm Üzerindeki Etkileri*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024.
- Taha, Hamdan. "Jerusalem's Palestine Archaeological Museum". *Jerusalem Quarterly* 91 (2022), 59-78.
- Toprak, Bilal. *Din Arkeolojisi ve Göbekli Tepe*. İstanbul: MileNihal Yayınları, 2020.
- Toprak, Bilal. "İsrail'e Dönüş Miti Bağlamında Kutsal Metnin Araçsallaştırılması". *Artuklu Akademi* 10/2 (2023), 159-181.
- Vakıdî, Muhammed b. Ömer. *Fütûhu's-Şam*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997.
- Weizman, Eyal. *Oyuk Topraklar: İsrail'in İşgal Mimarisi*. çev. Emre Can Ercan. İstanbul: Açılım Kitap, 2016.

Dipnot

1. Silberman, "Vaat Edilmiş Topraklar ve Seçilmiş Halklar", 33.
2. Bahrani, "Mezopotamya'nın Keşfinin Anlatılmamış Hikayesi", 128.
3. Toprak, Din Arkeolojisi ve Göbekli Tepe, 37.
4. Layard, Ninova ve Kalıntıları, 2000.

5. Kurat, Henry Layard'ın İstanbul Elçiliği 1877-1880, 111.
6. Toprak, Din Arkeolojisi ve Göbekli Tepe, 74.
7. Vakıdî, Fütûhu's-Şam, 2/120; Belâzürî, Fütûhu'l-Büldân, 323.
8. Schliemann, Kahramanlar Çağının İzinde, 129.
9. Cline, Biblical Archaeology, 13.
10. PEF için bkz. Şener, Filistin'de Sömürgeciliğin Arkeolojik Boyutu, 2024.
11. Abu El-Haj, Facts on the Ground, 99.
12. Söz konusu mitlerden başlıcaları için bkz. Pappé, İsrail Hakkında On Mit, 2018.
13. Weizman, Oyuk Topraklar, 65.
14. Benvenisti, Sacred Landscape, 23.
15. Sand, Yahudi Halkı Nasıl İcat Edildi?, 140.
16. Olgun, "Modern İsrail'in Millî Kimlik Kaynağı", 20.
17. Toprak, "İsrail'e Dönüş Miti Bağlamında", 175.
18. Khalidi, All That Remains: The Palestinian Villages Occupied and Depopulated by Israel in 1948, 2006.
19. Piterberg, Siyonizmin Dönüşleri, 337.
20. Shapira, "Ben-Gurion and the Bible", 659.
21. Taha, "Jerusalem's Palestine Archaeological Museum", 59-78.